Ѳдіри адәбијатын осас дәјәри һәм дә онун үз јаранмасы үчүн јаранмыш мәнјәнә гөрүнүб сахламышдыр. Бу мәнәдә Абдулла Шаигин Азәрбајан Демократ Республикасы дөврүндә јарадычылығы да, о бири дөврләрдәки әсәрләри кими, өзүндә дөврүнүн, заманын иҹтимаи-милли ѳз мәнәви аб-һавасыны бадын шәкилдә ѳз габағындакы илә әкс етдирмәси бахымындан да диггәти чәлб едир.

А.Шаиг һәмин дөврдә хүсусилә фаалијјәтдә олмуш, бу, тәсадүфи дејилдир; о дөврдә демократик иҹтимаи фикир ѳз һоризонтүнүмүзүнүн күнү идә. Сабаһ да ајдындыр, габағчыл көрүшү, әмәлләримизә ѳз көрүш хаҹы күтләләри илләрдән бәри үгрунда галан чалдырлары, әрзу етдикләри мүстәгиллиҝә чатмыш, сиҝәси әв нәтиҹәдә һәтдән әзаб бир республика гурмуҝулар. Одур ки, һәмин дөврдә халгы милли мүбарикә јүксәк вә милли үрәк һиссі габағындыны илә үз чыхарыг өз әкснин дөврүн бәдии нүмунәләрдә да тапырды.

Лакин о дөврдә милли мүстәгиллиҝә доган сөнмәк вә гурура әндикәли бир гаҝы да олаҝ олунмуҝуҝ. Бу гаҝы мүстәгиллиҝиләри дүшмән вә харәчи иртичачылардан горумаг зәрурәтиндән јараныбды. Чүнки, бә'зи гоншуларымызы бизә гонмаҝ сүрәкдә азәрбајчанлылары, үмумән түркләри јер үзүндән силмәк үчүн һәр үҝр вәтәнә јаратмаҝ да әтәрдилар. Бу күчлү дүшмән гаршы анчаг вәтәнә халг күчү ѳз мүбаризәнә илә галиб чыхмаҝын мүмкүнлүҝү анлаан А.Шаиг Мусәват гаршысына һәср етдиҝи "Марш" ше'ринда јазырды:

Бирләшәлим, түрк оғлу,
Бу ән милләт јолуҝ,
Үчләр, зарла, шанла тарихимиз
долудур.
Јүрәјләрин ирәли, һаҹы,
милләт әскәри,
Кечмишимиз шан, зәфәр,
дүрмәјләмә бир кери.
...Түрк гафасында горху
јүвәрламаз, дүшмәнин,
һәр дәмирдән јапылмыш јуҝум,
гәләмим мәним.

Лакин шаир баша дүшүрдү ки, шанлы кечмиш вә јахшылыгын о вахт өзүнү доғрулдар ки, халгын бирлиҝи башында сынмыш, е'тибарлы вә үзәгкөрән бир сөркәрдә олсун. Шаиг өзүнә көрә бело бир сөркәрдә о дөврү, Мусәват гәтиҝиндә:

Түрк фирғәси Мусәват,
Анчалым гуш тәк ганы,
Сарылмәз Нуриҝәјтә
Булалым шанлы һаҹат.

Демәли, А.Шаиг милли мүбаризәнин һәм дә сиҝәси мәзмун касб етдиҝинә дәрәҝәдә дәрк едиб, һәмин мүбаризәнин сиҝәси һәрәкатын идеја дашаҝчысына бир партиванын рәһбәрлиҝинә илә һәдәф көчүрмәјин мүмкүнлүҝү фикринә ирәли сүрүр. Бу да шаиранын сиҝәси аҝырлыгларын әлдә едилмәсинә" бәјан едиб, сөзүнә гәтиҝәтлә бело дәвам едир:

Бешә дүнјанын вәһшилләри топланса,
"Өлүм", – дејә, "Вәтән!"
дејә гошарыз.
Бу торпаглар ганымызла бојанса,
Нәфәмиз галынча өв аларыз.

Вәтән өлүм санки өз Анасы гаршысында анд ичир; "о әллар ки, сәнә гуртармаҝ үчүн јаранмыр, о дилләр ки, сәнә анмыр, о үрәк ки, сәнә үчүн дөјүнмүр, о әјләр ки, "Вәтән" – дејә гошмур"

Ал ганына бојансын;
Сәвдијә башы өвчүндә јаҝ гурсун,
Аналары аҝы дөсүндә, сән јолсун,
Сәнин кибі агласын!

Вәтәнин јаныг сәсинә верилон бу чавабәнд кими сәсләнир. Бунунла А.Шаиг өз јурддашларына Вәтәни јаҝы гәсдиндән гуртармаҝ үчүн һамијыа һазыр, сәфәрбәр олмаҝа рүһландырыр. Онун "Аразбан Турана" ше'ринда апарчы мотив Түрк дүнјасынын дүшдүҝү чәтин вәзијәтдән чыхмасы үчүн јоллар ахтарылмасы чәһдидир. Ше'рдә өзүнү өз сөвкилисинин әтрафына гара гуҝунларын аларак, башларына онун дизинә сөјкәмәси хәбәриндән сарсылыб.

Онун гәлбини парчалаҝан сөвкилисинин мидисиллик кирдәбәнда көзләриндән инчә кими јашлар ахыдыб, бөрәләнмиш күл кіби күндән күнә солмасыдыр.

Шаир вәзијәтдән јеканә чыхыш јолуну түрк оғлунун өз әлиндә, өз гудратинин күчүндә көрүр. Тәсәдүфи дејил ки, јәдлар гончасында илләрдә көсәд да илләрлә илә сорулуҝ ки, Түрк дүнјасында, Түрк елиндә һамы гуртарачаг бир өр јохдурму? Бу көзәлин јеканә сөвкилиси: өзүн палалана нишанлы олдуҝу түрк оғлудур. Она көрә бело нәлә чөкир:

Нәрдә о түрк нишанлым,
о гоч ики гәһрәманым?
Јолуну һәк көләдим,
јол бер она Јарадан!

Јел атына бинсин да,
көлсин бәни гуртарсын.
Севмадиким шу хаин бала
һәп гонарсын.
Шу сәһирли тилсими гырсын
намус ешгинә,
Гурунтулу бир кәдәр чөкмүш
Туран елинә.

Бу ачы хәбәр "Араз"ын васитәсилә "Күр"ә, орадан да һәр иксинин со'ј и чошгун дәнизә чатдырылыр. Чошун дәниз ешитдикләриндән гәзәбләнәрәк илдырым кими чәхиб, онун кирпикләриндә шимшәкләр өјнаыыр вә Туран елләрини саран далгалар бутун әнкалары арадан гатдыҝы үчүн, Сәһрли дивләри једикләри на варса гусдурулурлар.

Туран елиндә өмин-амаһлы бөрпә өдиләндән сонра дәниз анчаг далгаларларла, һәләләрлә өјнаыыр. Онун кобајин дә өмрүд бир ајда, адаһын өртасында өз алтын көрпиләри бир көшк көрүнүр. Ше'р бело бир романтик сонлуга гуртарыр:

Көшкүн гаршы төрәфи
Ајаг басса даш олур,
һәр көс орә јагыдыр.
Гызыл алма бағында
көәзр дүнјә көәзли,
Күлар чошгун сәнинчә
түркүн әлиндә әли.

Көрүнүҝү кими, шаир Туран елләринин символу олан дүнјә көзәлини дилләндирә өлиндә јалаасынын ревал јолларыны тапа биләмиҝ, онун өлини түрк оғлунун өлинә өзүнүн романтик шаир дүнјасынын васитәси, бу романтиканын сәнрләк күчү илә өвјәр. Туран елләринин ишыглы сабаһы, түрк көзәлинин әзадлаг вә истиглалијјатинин романтик бәдии өкси Абдулла Шаигин шаир-вәтәнпәрвәр идеалынын бөрпәләнмәсинә, һәнәр јолуна гәдәм гоҝу сабаһа, Түрк дүнјасынын әзадлыг вә сәадәтинә дәриН инамындан кәч ајлы. Лакин иҹтимаибәдии вә поетик фикир вәзијәтдән чыхмаҝ јолуну дәнә чох реаллыг да ахтарырды. Үмумәтдә, дөврүн поезијасында кәтдиҝ поетик идеалын үнваны конкретләшмәкла бәрабәр, көрүндүҝ кими, һадисәләрин кедишинә үјғун олаҝ поетик бубабы өз гаҝасына ка кәдәли, ка шан, ка да мүбариз, өјләнмәк үчүн өрәтда сәсләнир. Лакин бүтүн анларда үмуммилли гүрур вә никбинлик, дөјүшкөнлик, әјләмәјә вә сәјарыны лөтмәјләр олуҝ.

Абдулла Шаигин Чүмһуријјәт дөврүндә дөрт илчан поетик өсәрләри үчүн бир чәт до диггәти чәлб едир; шаирин Мусәвات итифаг етдиҝи "Марш" ше'ри "Ачы сөз", "Вәтәнин јаныг сәси" ше'ри "Истиглал" гәзәтләринда, "Араз"дан Турана" поемасы исә "Гуртулуш" журналында чыхыб. Бизә бело әлләр кәр, шаир бу иши, јә'ни һансы өсәри һансы мәтбуат органында өрәмәјә да тасадүфи јох, дүшүнүлмүш шәкилдә көрүб. Бело ки, һәр бир өсәрин чап олундуҝу органын ады онун үмумәт рүһунә үјғундур; "Марш" ше'риндә ишыглы көлчәләр нәил олмасын јолу өнаг-ајнаг көстәрилиб. "Вәтәнин јаныг сәси"нә дә ана јурдун вә халгын истиглал үјғунлуҝ чарғышмалары, бу мүбаризәләрин көлчәк талеји диггәт мәркәзиндә јаранмыш, "Араз"дан Турана" өсәриндә түрк дүнјасынын дүшдүҝү фәлакәтдән онун нечә гуртулуҝу проблеми вәтәндаш шаиранын нарахат едиб.

Бүтүн бу өсәр, нарахатлыг, үмид вә инанм бизи бу күн дә түрк етмәдиҝи кими, ујулдурмасынын јолу вә нәсилләр гаршысындакы вәзифәләриндә бу бир ан бело јунтмаҝа нагтымыз јохдур.

Алхан БАЈАМОҒЛУ